

Свиноус І.В.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>,
Присяжнюк Н.М.,
канд. вет. наук, доцент, доцент кафедри іхтіології та зоології,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4737-0143>,
Федорук Ю.В.,
канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-7955>,
Павліченко А.А.,
канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри землеробства, агрохімії та ґрунтознавства,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5576-9931>,
Білоцерківський національний аграрний університет

ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТІЙКОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ

Svynous I.V.,
dr.sc.(econ.), professor,
professor at the department of accounting and taxation,
Prysiashniuk N.M.,
cand.sc.(vet.), assoc. prof.,
associate professor at the department of ichthyology and zoology,
Fedoruk Yu.V.,
cand.sc.(agr.), assoc. prof.,
associate professor at the department of technologies in plant production
and plant protection,
Pavlichenko A.A.,
cand.sc.(agr.), assoc. prof.,
associate professor at the department of agriculture,
agrochemistry and soil science,
Bila Tserkva National Agrarian University

REPRODUCTION OF HUMAN CAPITAL OF RURAL AREAS AS A PREREQUISITE FOR THE RESILIENCE OF THE FOOD SYSTEM

Постановка проблеми. Стійкість продовольчої системи в сучасних умовах дедалі більше формується не лише за рахунок обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а й через якість людського капіталу, залученого до аграрного виробництва та розвитку сільських територій. Загострення глобальних продовольчих ризиків, кліматичні зрушення, демографічні зміни й воєнні потрясіння актуалізують проблему відтворення людського капіталу як визначального чинника адаптивності та стабільного функціонування продовольчої системи.

В Україні, де аграрний сектор традиційно виконує системоутворюючу функцію в національній економіці, питання відтворення людського капіталу сільських територій набуває особливої вагомості. Скорочення чисельності сільського населення, посилення трудової міграції, обмежений доступ до освітніх, медичних і соціальних послуг негативно позначаються на кадровому потенціалі аграрного виробництва та створюють додаткові ризики для продовольчої безпеки держави.

Водночас, у процесі переходу до більш стійких і «зелених» моделей продовольчих систем зростає значення якісних параметрів людського капіталу, зокрема рівня освіти, професійних і

управлінських компетенцій, інноваційної спроможності та екологічної свідомості сільського населення. Саме вони визначають здатність аграрних суб'єктів впроваджувати ресурсозберігаючі технології, оперативно реагувати на кліматичні й ринкові зміни та забезпечувати безперервність продовольчого виробництва в умовах підвищеної невизначеності. За таких обставин відтворення людського капіталу сільських територій доцільно розглядати не лише як складову соціальної політики, а як стратегічний пріоритет державного управління аграрним сектором і продовольчим забезпеченням, спрямований на зміцнення довгострокової стійкості національної продовольчої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях людський капітал розглядається як ключовий чинник економічного зростання та продуктивності, що було концептуально обґрунтовано у класичних працях Т. Шульца та Г. Беккера [1; 2], а згодом розширено в межах теорій інноваційного розвитку та інвестування в навички (Дж. Хекман, П. Ромер) [3; 4]. Сучасні зарубіжні підходи, зокрема в аналітичних доповідях FAO, акцентують увагу на ролі людського капіталу в забезпеченні стійкості продовольчих систем, адаптації аграрного сектору до кліматичних і ресурсних викликів та скороченні втрат продовольства [5]. Українські науковці досліджують специфіку формування й відтворення людського капіталу сільських територій, підкреслюючи вплив демографічних процесів, якості життя, освіти та інституційного середовища на кадровий потенціал аграрної економіки [6; 7; 8]. Окрему увагу вітчизняні дослідження приділяють питанням стійкості продовольчої системи та ролі людського капіталу в аграрному підприємстві [9; 10]. Водночас, результати новітніх публікацій свідчать, що інвестиції у розвиток людського капіталу підвищують адаптивність аграрних підприємств і зменшують їх вразливість до економічних шоків, що підтверджує його системоутворююче значення для забезпечення стійкості продовольчої системи [11].

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування та узагальнення ролі відтворення людського капіталу сільських територій як передумови стійкості продовольчої системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У класичних економічних теоріях людський капітал традиційно трактується як сукупність знань, професійних навичок, стану здоров'я та мотиваційних характеристик людини, які формують її продуктивний потенціал і здатність до участі в економічній діяльності. Такий підхід був закладений у працях Т. Шульца та Г. Беккера, які обґрунтували інвестиційну природу людського капіталу та його визначальну роль у зростанні продуктивності праці й економічному розвитку [1; 2]. Подальший розвиток цієї концепції у працях сучасних дослідників (Дж. Хекмана, П. Ромера) розширив уявлення про людський капітал, акцентуючи увагу на його якісних характеристиках, здатності до навчання протягом життя та інноваційній активності [3; 4].

У контексті аграрної економіки людський капітал набуває більш комплексного та розширеного трактування, оскільки поєднує не лише індивідуальні економічні характеристики, а й соціальні та просторові особливості сільських територій [5]. Вітчизняні науковці наголошують, що людський капітал села формується в специфічному середовищі, для якого характерні обмежений доступ до освітніх і медичних послуг, тісний зв'язок із природно-ресурсним потенціалом та значна залежність від локальних соціальних інститутів [6]. У цьому розумінні людський капітал виступає не лише фактором виробництва, а й ключовим елементом соціально-економічної стійкості сільських територій.

Продовольча система, своєю чергою, розглядається сучасними дослідниками як багаторівнева сукупність взаємопов'язаних процесів, що охоплюють виробництво, переробку, зберігання, розподіл і споживання продовольства, а також інституційне та регуляторне забезпечення цих процесів. У працях науковців стійкість продовольчої системи трактується як її здатність зберігати основні функції, швидко адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх шоків та відновлюватися після кризових впливів [9]. При цьому наголошується, що людський капітал є системоутворюючим чинником продовольчої стійкості, оскільки саме він забезпечує технологічну гнучкість, управлінську спроможність і здатність до інновацій на всіх етапах продовольчих ланцюгів.

Відтворення людського капіталу сільських територій у наукових дослідженнях розглядається як безперервний і багатовимірний процес, що включає демографічне відновлення населення, формування та розвиток професійних і управлінських компетенцій, підтримку фізичного та соціального здоров'я, а також відтворення сприятливого соціального середовища і мотиваційних механізмів праці в аграрному секторі [7]. На думку вчених, саме системність і довгостроковість процесів відтворення людського капіталу визначають здатність аграрної економіки забезпечувати стабільне функціонування продовольчої системи та протидіяти сучасним викликам, зокрема кліматичним, демографічним і воєнним [8]. Це зумовлює необхідність переходу від фрагментарних управлінських рішень до комплексного аналізу чинників, що формують людський потенціал сільських територій. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження структури та взаємодії таких чинників, оскільки саме вони визначають траєкторію відтворення людського капіталу в аграрному секторі.

Відтворення людського капіталу сільських територій має багатовимірний і системний характер та формується під впливом комплексу взаємопов'язаних соціально-економічних, демографічних і інституційних чинників. До ключових із них належать демографічні процеси, рівень зайнятості та доходів сільського населення, доступність і якість освітніх та медичних послуг, стан соціальної й

виробничої інфраструктури, а також стабільність та передбачуваність інституційного середовища. Саме поєднання цих чинників визначає здатність сільських територій не лише відтворювати, а й утримувати людський капітал у довгостроковій перспективі.

Негативні демографічні тенденції істотно обмежують відтворювальні можливості людського капіталу. За даними Державної служби статистики України, упродовж 2020–2024 рр. чисельність сільського населення скоротилася більш ніж на 6 %, а частка осіб віком понад 60 років у сільській місцевості перевищила 25 %, що свідчить про прискорене старіння трудового потенціалу [12]. Крім того, трудова міграція, зокрема молоді та працездатних осіб, призводить до втрати кваліфікованих кадрів і ускладнює міжпоколінну передачу професійних знань та навичок в аграрному секторі.

Обмежений доступ до якісної освіти й охорони здоров'я також суттєво стримує процеси відтворення людського капіталу. У 2024 р. частка сільської молоді, охопленої закладами професійної та вищої освіти, була майже в півтора раза нижчою, ніж серед міського населення, а забезпеченість сільських територій медичними кадрами залишалася на рівні близько 60 % від потреби [12]. Недостатній розвиток соціальної інфраструктури знижує якість життя на селі та посилює міграційні настрої, що створює замкнене коло деградації людського потенціалу. За таких умов ключового значення набуває роль інституційних чинників, здатних через цілеспрямовану державну політику та ефективні механізми підтримки компенсувати інфраструктурні обмеження й зупинити відтік людського потенціалу з сільських територій.

Інституційні чинники мають визначальне значення для відтворення людського капіталу сільських територій, насамперед через вплив державної аграрної та соціальної політики, а також через дієвість механізмів підтримки зайнятості, освіти, охорони здоров'я й підприємницької активності на селі. У 2020–2024 рр. обсяги державної підтримки аграрного сектору перебували на рівні 0,5–1,0 % ВВП, проте переважна частина цих ресурсів спрямовувалася на виробничо-технологічні потреби, тоді як фінансування заходів, орієнтованих безпосередньо на розвиток людського капіталу, залишалася недостатнім. Регіональна практика засвідчує, що території з більш інтенсивним впровадженням програм сприяння зайнятості, розвитку професійної підготовки та підтримки сільського підприємництва характеризуються вищою здатністю утримувати трудові ресурси й формувати передумови для відновлення людського потенціалу. Це підтверджує наявність тісного взаємозв'язку між якісними параметрами людського капіталу та результативністю функціонування аграрного сектору на регіональному рівні. У такій логіці людський капітал постає не лише наслідком соціально-економічної політики, а й самостійним драйвером стійкості продовольчого виробництва.

Посилення процесів відтворення людського капіталу сільських територій зумовлює необхідність впровадження системного й узгодженого підходу, який інтегрує економічні, соціальні та інституційні інструменти державної й регіональної політики [10]. Такий підхід має орієнтуватися не лише на подолання наявних структурних диспропорцій, а й на формування стійких довгострокових умов для збереження, закріплення та нарощування трудового потенціалу в сільській місцевості. Ключовими пріоритетами у цьому контексті є розвиток сільської освіти та системи професійної підготовки кадрів, сприяння зайнятості молоді, стимулювання підприємницької ініціативи на селі, а також підвищення рівня та якості життя через оновлення соціальної й виробничої інфраструктури.

Актуальність зазначених напрямів підтверджується статистичними показниками. За даними Державної служби статистики України, упродовж 2020–2024 рр. частка молоді віком до 35 років у структурі зайнятих у сільському господарстві коливалася в межах 18–20 %, тоді як її питома вага у складі сільського населення мала тенденцію до зниження. Одночасно рівень безробіття серед молоді в сільській місцевості стабільно перевищував середньонаціональний показник на 2–3 % [13], що вказує на звужені можливості професійної самореалізації та кар'єрного розвитку. Обмежена доступність системи професійної освіти й перепідготовки кадрів додатково знижує здатність сільських трудових ресурсів адаптуватися до технологічних трансформацій в аграрному секторі, стримуючи оновлення кадрового потенціалу.

Вагомим детермінантом відтворення людського капіталу залишається рівень доходів і загальна якість життя сільського населення. У 2023 р. середньомісячні наявні доходи домогосподарств у сільській місцевості становили лише 75–80 % від середнього рівня по країні, тоді як забезпеченість послугами охорони здоров'я, дошкільної та позашкільної освіти, а також об'єктами культурної інфраструктури істотно поступалася міським територіям [14]. Такі соціально-економічні диспропорції посилюють міграційні наміри та знижують мотивацію молоді до проживання й трудової діяльності в сільській місцевості, що негативно позначається на відтворювальних процесах людського капіталу.

Водночас, практичний досвід окремих регіонів свідчить, що активне впровадження програм підтримки сільського підприємництва, створення нових робочих місць і розвитку локальної інфраструктури забезпечує позитивні результати. Зокрема, у громадах із підвищеним рівнем інвестицій у соціальну та виробничу інфраструктуру темпи скорочення економічно активного населення були на 20–30 % нижчими порівняно із середніми показниками по сільських територіях. Проте ігнорування комплексності таких заходів або їх фрагментарна реалізація нівелює досягнутий

ефект і створює передумови для накопичення системних дисбалансів у функціонуванні аграрного сектору.

У 2020–2023 рр. продуктивність праці в сільському господарстві зростала значно повільніше, ніж у промисловості та сфері послуг, а в окремі роки демонструвала спад, що частково пояснюється дефіцитом кваліфікованих кадрів і старінням робочої сили [15]. Частка працівників віком понад 50 років у сільському господарстві перевищила 35 %, тоді як питома вага молоді до 35 років залишалася нижчою за 20 %. Це знижує здатність аграрних підприємств оперативно реагувати на технологічні та ринкові зміни, підвищує ризики втрати врожаю та зростання собівартості продукції.

Натомість інвестиції в розвиток людського капіталу мають чітко виражений позитивний вплив на ефективність аграрного виробництва та стійкість продовольчих ланцюгів. За оцінками міжнародних організацій, підвищення рівня професійної підготовки працівників аграрного сектору на 10 % здатне забезпечити зростання продуктивності праці на 3–5 %, а впровадження систем безперервного навчання сприяє диверсифікації виробництва та скороченню втрат продовольства [5]. В українських реаліях аграрні підприємства, що інвестують у навчання персоналу та управлінські компетенції, демонструють вищу стабільність виробничих показників і кращу здатність інтегруватися в експортно орієнтовані продовольчі ланцюги.

В умовах воєнної економіки значення людського капіталу для стійкості продовольчої системи додатково посилюється. У 2022–2024 рр. аграрний сектор України функціонував за умов руйнування логістичної та виробничої інфраструктури, дефіциту матеріально-технічних ресурсів і підвищених безпекових ризиків. За цих обставин саме людський капітал став визначальним чинником збереження виробничої діяльності: гнучкість управлінських рішень, здатність працівників до багатофункціональності, самонавчання та адаптації дозволили підтримувати посівні кампанії й забезпечувати продовольче постачання внутрішнього ринку. Статистика свідчить, що у регіонах із відносно вищою концентрацією кваліфікованих кадрів спад обсягів аграрного виробництва був меншим, ніж у зонах з гострим кадровим дефіцитом. Це підтверджує визначальну роль людського капіталу у забезпеченні адаптивності аграрного сектору до кризових і структурних зрушень. Відтак питання його відтворення виходить за межі суто соціальної проблематики та набуває стратегічного значення для економічної та продовольчої політики держави.

Впровадження механізмів системного моніторингу впливу людського капіталу на стійкість продовольчої системи є необхідною умовою підвищення результативності державної аграрної та соціально-економічної політики [11]. Йдеться не лише про регулярний збір статистичних даних, а й про формування цілісної інформаційно-аналітичної системи, здатної відображати динаміку кількісних і якісних характеристик людського капіталу в розрізі регіонів та типів сільських територій. Особливого значення набуває використання таких показників, як рівень зайнятості та безробіття в сільській місцевості, продуктивність праці в аграрному секторі, освітня структура трудових ресурсів, демографічне навантаження, міграційні потоки, а також доступність соціальної інфраструктури.

Інтеграція зазначених індикаторів у систему оцінювання стійкості продовольчої системи дає змогу виявляти приховані структурні дисбаланси та ранні сигнали деградації людського потенціалу сільських територій. Це, своєю чергою, створює передумови для переходу від реактивних до проактивних управлінських рішень, орієнтованих на запобігання кадровим і демографічним ризикам у аграрному секторі. Важливо, що такий моніторинг дозволяє оцінювати не лише поточний стан, а й прогнозувати середньо- та довгострокові наслідки змін у людському капіталі для функціонування продовольчих ланцюгів.

Застосування системного моніторингу також сприяє підвищенню адресності та ефективності державних програм підтримки сільських територій, оскільки дає можливість диференціювати інструменти політики залежно від регіональних особливостей і рівня розвитку людського капіталу. У підсумку такий підхід забезпечує науково обґрунтоване управління процесами відтворення людського капіталу, спрямоване на зміцнення продовольчої безпеки, підвищення стійкості продовольчої системи та забезпечення її довгострокової стабільності в умовах економічної, кліматичної й безпекової невизначеності.

Висновки з проведеного дослідження. Відтворення людського капіталу сільських територій є базовою та системоутворюючою передумовою забезпечення стійкого функціонування національної продовольчої системи. Саме якісні параметри людського потенціалу – рівень освіти, професійні й управлінські компетенції, стан здоров'я, інноваційна активність і мотивація до праці – визначають спроможність аграрного сектору адаптуватися до зовнішніх шоків, своєчасно реагувати на кліматичні, економічні та безпекові виклики, а також підтримувати безперервність виробництва продовольства.

Людський капітал виступає ключовим чинником зниження ризиків продовольчої нестабільності, оскільки забезпечує технологічну гнучкість і управлінську спроможність аграрних підприємств, сприяє диверсифікації продовольчих ланцюгів та впровадженню інноваційних і ресурсозберігаючих рішень. Крім того, належний рівень відтворення людського капіталу формує передумови соціальної стабільності в сільських громадах, збереження трудового потенціалу та створення сприятливого середовища для розвитку підприємницької ініціативи.

Ігнорування або недостатня увага до процесів відтворення людського капіталу зумовлює поглиблення демографічних дисбалансів, посилення міграційних потоків, загострення дефіциту кваліфікованих кадрів і, як наслідок, зниження продуктивності аграрного виробництва. Це підвищує вразливість продовольчої системи, обмежує її здатність до відновлення в кризових і воєнних умовах та формує довгострокові ризики для продовольчої безпеки держави.

За таких умов політика відтворення людського капіталу сільських територій має розглядатися не як допоміжний елемент соціальної підтримки, а як стратегічний пріоритет державного управління аграрним сектором і продовольчим забезпеченням. Комплексне поєднання освітніх, соціально-економічних та інституційних заходів, спрямованих на розвиток людського потенціалу, є необхідною передумовою посилення стійкості продовольчої системи та забезпечення сталого розвитку сільських територій у довгостроковій перспективі.

Література

1. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51. № 1. P. 1–17.
2. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago : University of Chicago Press, 1993. 412 p.
3. Heckman J. J. Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science*. 2006. Vol. 312. № 5782. P. 1900–1902.
4. Romer P. M. Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98. № 5. P. S71–S102.
5. The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming Water Challenges in Agriculture. Rome : FAO, 2020. 224 p.
6. Калетнік Г. М., Мазур А. Г. Науково-теоретичні засади формування та розвитку людського капіталу в сільських територіях. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 1. С. 7–18.
7. Пивовар П. В. Методичні підходи до оцінки людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 5–6. С. 24–32.
8. Пронько Л. Організаційні особливості формування людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. № 3–4. С. 61–70.
9. Бокій О. В. Стійкість функціонування продовольчої системи у нестабільних макроекономічних умовах. *Продовольчі ресурси*. 2018. № 11. С. 21–32.
10. Лопатинський Ю., Паламарюк Т. Розвиток людського капіталу в аграрному підприємстві. *Scientific Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Economics*. 2023. № 2. С. 74–79.
11. Поліщук Д. Стратегічне управління кадровою політикою та людським капіталом аграрних підприємств. *Development Service Industry Management*. 2024. № 2. С. 155–160.
12. Жінки і чоловіки в Україні, 2024. Статистичний збірник. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zhinky-i-choloviky-v-ukrayini-2024> (дата звернення: 02.10.2025).
13. Статистичний щорічник України 2024. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> (дата звернення: 02.10.2025).
14. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін. ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (дата звернення: 02.10.2025).
15. Сікачина О., Гагалюк Т. Аналітичний огляд структури аграрного сектора України в контексті європейської інтеграції. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Bericht_UA_251029_OS_FINAL.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

References

1. Schultz, T.W. (1961), "Investment in Human Capital", *The American Economic Review*, Vol. 51, no. 1, pp. 1–17.
2. Becker, G.S. (1993), Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education, 3rd ed., University of Chicago Press, Chicago, USA, 412 p.
3. Heckman, J.J. (2006), "Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children", *Science*, Vol. 312, no. 5782, pp. 1900–1902.
4. Romer, P.M. (1990), "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, Vol. 98, no. 5, pp. S71–S102.
5. FAO (2020), The State of Food and Agriculture 2020, Overcoming Water Challenges in Agriculture, Rome, Italy, 224 p.

6. Kaletnik, H.M. and Mazur, A.H. (2016), "Scientific and theoretical bases of formation and development of human capital in rural territories", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 1, pp. 7–18.
7. Pyvovar, P.V. (2022), "Methodical approaches to the assessment of human capital in rural areas", *Ahrosvit*, no. 5–6, pp. 24–32.
8. Pronko, L. (2022), "Organizational features of human capital formation in rural areas", *Ekonomichni dyskursy*, no. 3–4, pp. 61–70.
9. Bokii, O.V. (2018), "Stability of the food system functioning in non-stable macroeconomic conditions", *Prodovolchi resursy*, no. 11, pp. 21–32.
10. Lopatynskiy, Yu. and Palamariuk, T. (2023), "Human capital development in agricultural entrepreneurship", *Scientific Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Economics*, no. 2, pp. 74–79.
11. Polishchuk, D. (2024), "Strategic management of personnel policy and human capital of agricultural enterprises", *Development Service Industry Management*, no. 2, pp. 155–160.
12. State Statistics Service of Ukraine (2024), *Zhinky i choloviky v Ukraini, statystychnyi zbirnyk* [Women and men in Ukraine, statistical compilation], available at: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zhinky-i-choloviky-v-ukrayini-2024> (access date October 02, 2025).
13. State Statistics Service of Ukraine (2024), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2024* [Statistical Yearbook of Ukraine 2024], available at: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> (access date October 02, 2025).
14. Sobkevych, O.V., Shevchenko, A.V., Rusan, V.M. et al. (2024), *Priorytety rozvytku realnoho sektora v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy : analit. dop.* [Priorities of real sector development in the conditions of war and post-war economic recovery in Ukraine: analytical report], za zah. red. Ya.A. Zhalila, NISD, Kyiv, Ukraine, 104 p., available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (access date October 02, 2025).
15. Sikachyna, O. and Hahaliuk, T. (2025), *Analitichnyi ohliad struktury aharnoho sektora Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehtratsii* [Analytical review of the structure of the agricultural sector of Ukraine in the context of European integration], available at: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Bericht_UA_251029_OS_FINAL.pdf (access date October 30, 2025).

Свиноус І.В., Присяжнюк Н.М., Федорук Ю.В., Павліченко А.А.

ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТІЙКОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ

Мета. Теоретичне обґрунтування та узагальнення ролі відтворення людського капіталу сільських територій як передумови стійкості продовольчої системи.

Методика дослідження. У процесі підготовки статті використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Теоретичні узагальнення здійснювалися із застосуванням методів аналізу й синтезу, індукції та дедукції, системного і структурно-функціонального підходів, тоді як для оцінювання впливу відтворення людського капіталу на стійкість продовольчої системи застосовано економіко-статистичні методи, порівняльний аналіз і аналіз динамічних рядів на основі даних ДССУ та міжнародних організацій. Для формування практичних висновків і рекомендацій використано методи логічного узагальнення результатів дослідження.

Результати дослідження. Результати проведеного дослідження засвідчують, що відтворення людського капіталу сільських територій є визначальним чинником підвищення адаптивності аграрного сектору та зміцнення стійкості продовольчої системи. Обґрунтовано, що якісні параметри людського потенціалу – рівень освіти, професійні та управлінські компетенції, інноваційна активність і мотивація до праці – безпосередньо впливають на здатність аграрного виробництва реагувати на зовнішні виклики, знижувати виробничі ризики та забезпечувати безперервність продовольчого забезпечення. Отримані результати підтверджують доцільність розгляду політики відтворення людського капіталу сільських територій як стратегічної складової державного управління продовольчою безпекою та довгостроковим розвитком аграрного сектору.

Наукова новизна результатів дослідження. Набув подальшого розвитку теоретичний підхід до дослідження взаємозалежності між якісними параметрами людського капіталу та здатністю аграрного сектору адаптуватися до кліматичних, економічних і воєнних викликів. Визначено, що орієнтація державної аграрної політики на розвиток людського потенціалу підвищує адаптивність продовольчих ланцюгів та знижує їх вразливість до зовнішніх шоків. Запропонований підхід дозволяє розглядати людський капітал не лише як ресурс виробництва, а як ключовий елемент системи управління продовольчою стійкістю.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування для обґрунтування програм розвитку сільських територій, підготовки кадрів для аграрного сектору та вдосконалення механізмів підтримки зайнятості й підприємництва на селі. Окремі положення можуть бути ефективно застосовані

в процесі формування та реалізації програм зі створення нових робочих місць у сільських територіальних громадах.

Ключові слова: людський капітал, відтворення людського капіталу, сільські території, продовольча система, продовольча безпека, стійкість продовольчої системи, аграрний сектор, державна аграрна політика, сталий розвиток.

Svynous I.V., Prysiazhniuk N.M., Fedoruk Yu.V., Pavlichenko A.A.

REPRODUCTION OF HUMAN CAPITAL OF RURAL AREAS AS A PREREQUISITE FOR THE RESILIENCE OF THE FOOD SYSTEM

Purpose. The aim of the article is to theoretically substantiate and generalize the role of human capital reproduction in rural areas as a prerequisite for food system sustainability.

Methodology of research. In the process of preparing the article, a complex of general scientific and special research methods was used. Theoretical generalizations were carried out using the methods of analysis and synthesis, induction and deduction, systemic and structural-functional approaches, while to assess the impact of human capital reproduction on the sustainability of the food system, economic and statistical methods, comparative analysis and analysis of dynamic series based on data from the State Social Security Service of Ukraine and international organizations were used. To form practical conclusions and recommendations, methods of logical generalization, expert assessments and graphical interpretation of the research results were used.

Findings. The results of the study show that the reproduction of human capital in rural areas is a determining factor in increasing the adaptability of the agricultural sector and strengthening the sustainability of the food system. It is substantiated that the qualitative parameters of human potential – the level of education, professional and managerial competencies, innovative activity and motivation to work – directly affect the ability of agricultural production to respond to external challenges, reduce production risks and ensure the continuity of food supply. The results obtained confirm the feasibility of considering the policy of reproduction of human capital in rural areas as a strategic component of state management of food security and long-term development of the agricultural sector.

Originality. The theoretical approach to studying the interdependence between qualitative parameters of human capital and the ability of the agricultural sector to adapt to climatic, economic and military challenges is specified. It is determined that the orientation of state agricultural policy on the development of human potential increases the adaptability of food chains and reduces their vulnerability to external shocks. The proposed approach allows us to consider human capital not only as a production resource, but as a key element of the food sustainability management system.

Practical value. The results of the study can be used by state authorities and local governments to substantiate rural development programs, train personnel for the agricultural sector, and improve mechanisms for supporting employment and entrepreneurship in rural areas. It is advisable to apply certain provisions in the activities of agricultural enterprises when developing human resources management strategies, improving employee skills, and strengthening the adaptability of production activities in conditions of instability.

Key words: human capital, reproduction of human capital, rural areas, food system, food security, food system sustainability, agricultural sector, state agricultural policy, sustainable development.

Дата надходження рукопису: 14.11.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 18.12.2025

Дата публікації: 26.12.2025